

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.1.33>

NIEPEŁNOLETNI PRZESTĘPCY JAKO PRZEDMIOTY DZIAŁALNOŚCI PROFILAKTYCZNEJ

Liliia Hachak-Velychko

wykładowca

Narodowej Akademii Wojsk Lądowych imienia Piotra Sahajdaczego (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-5776-5352

Hachak-Velychko@gmail.com

Adnotacja. W artykule przeanalizowano kwestie zapobiegania przestępstwom wśród dzieci, co jest jednym z głównych zadań stawianych przed organami ścigania w ogóle oraz poszczególnymi jednostkami państwa i społeczeństwa. Podkreślono, że w warunkach kryzysu społeczno-gospodarczego, zaostrzenia sytuacji kryminalnej i wzrostu różnych przestępstw rosną wymagania dotyczące działań organów ścigania, co powoduje potrzebę naukowego podejścia do jego organizacji.

Wyjaśniono, że cały zestaw środków zapobiegania przestępstwom niepełnoletnich obejmuje kilka elementów: działalność analityczną organów i służb do spraw dzieci oraz specjalnych instytucji dla dzieci; działalność organizacyjną, która ma na celu wyeliminowanie przyczyn i warunków sprzyjających przestępstwom niepełnoletnich; działalność w zakresie planowania działań zapobiegawczych. Plany powinny być opracowywane z uwzględnieniem specyfiki każdego regionu, regionu, miasta, dzielnicy; działania koordynacyjne w celu zapobiegania przestępstwom niepełnoletnich.

Podkreślono, że pomimo znacznej liczby publikacji naukowych poświęconych różnym aspektom zapobiegania przestępstwom, problemom zapobiegania wykroczeń wśród niepełnoletnich nie zwraca się wystarczającej uwagi, co powoduje potrzebę szczegółowego, kompleksowego badania tych zagadnień. Rzeczywiście, pomimo faktu, że wykroczenia charakteryzują się mniejszym niebezpieczeństwem publicznym niż przestępstwa, niereagowanie na nich stwarza niepełnoletniemu poczucie bezkarności i permissywności, co może później prowadzić do znacznie poważniejszych konsekwencji.

Słowa kluczowe: profilaktyka, zapobieganie, prewencja, niepełnoletni, Policja Narodowa, funkcja prewencyjna państwa.

JUVENILE OFFENDERS AS OBJECTS OF PREVENTIVE ACTIVITY

Lilia Gachak-Velichko

Lecturer

Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-5776-5352

Hachak-Velychko@gmail.com

Abstract. The article analyzes the issue of crime prevention among children, which is one of the main tasks set before law enforcement agencies in general and individual units of the state and society. It is emphasized that in the conditions of social and economic crisis, aggravation of criminogenic situation and growth of various offenses the requirements to activity of law enforcement agencies increase that causes necessity of the scientifically substantiated approach to its organization.

It was found that the whole set of measures for the prevention of juvenile delinquency includes several components: analytical activities of bodies and services for children and special institutions for children; organizational activities aimed at eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of offenses by minors; activities for planning preventive measures. Plans should be developed taking into account features of each region, area, city, area; coordination activities for the prevention of juvenile delinquency.

It is emphasized that despite the significant number of scientific publications on various aspects of crime prevention, the problems of prevention of administrative offenses among minors are not given enough attention, which necessitates a detailed, comprehensive study of these issues. After all, despite the fact that administrative offenses are characterized by less public danger than crimes, failure to respond to them creates a feeling of impunity and permissiveness in minors, which can later lead to much more serious consequences.

Key words: prevention, minors, National Police, preventive function of the state.

НЕПОВНОЛІТНІ ПРАВОПОРУШНИКИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лілія Гачак-Величко

викладач

Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-5776-5352

Hachak-Velychko@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано питання профілактики правопорушень серед дітей, що є одним з основних завдань, які ставлять перед правоохоронними органами загалом та окремими підрозділами зокрема держава і суспільство. Підкреслено, що в умовах соціально-економічної кризи, загострення криміногенної ситуації

та зростання різних правопорушень підвищуються вимоги до діяльності правоохоронних органів, що викликає необхідність науково обґрунтованого підходу до її організації.

З'ясовано, що в усю сукупність заходів профілактики правопорушень неповнолітніх входять кілька складників: аналітична діяльність органів і служб у справах дітей і спеціальних установ для дітей; організаційна діяльність, яка спрямована на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень неповнолітніми; діяльність щодо планування профілактичних заходів. Плани повинні розроблятися з урахуванням особливостей кожного регіону, області, міста, району; координаційної діяльності з профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Акцентовано, що, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених різноманітним аспектам профілактики правопорушень, проблемам профілактики адміністративних правопорушень серед неповнолітніх приділено не досить уваги, що зумовлює необхідність детального, комплексного дослідження цих питань. Адже, незважаючи на те, що адміністративні правопорушення характеризуються меншою суспільною небезпекою, ніж злочини, нереагування на них створює у неповнолітнього почуття безкарності та всюдозволеності, що згодом може призвести до значно серйозніших наслідків.

Ключові слова: профілактика, запобігання, превенція, неповнолітні, Національна поліція, профілактична функція держави.

Вступ. Правове виховання неповнолітнього покоління та усвідомлення державою того особливого значення, що саме в ранньому дитячому віці закладаються основи світогляду, поглядів, установок, звичок, поведінки тощо тільки ще набирає обертів. Але неповнолітні – це не тільки об'єкт виховання, вони є також самостійними і цілком активними суб'єктами соціальної діяльності. Тому вкрай важливо, щоб уже з дитинства молоді люди навчилися усвідомлювати себе повноправними громадянами своєї держави, соціальний статус яких всебічно і чітко регулюється правом, усвідомили свій взаємозв'язок з іншими членами суспільства, перейнялися почуттям високої відповідальності за свої вчинки. Щоб людина стала справжнім громадянином своєї держави, треба розсунути вузькі рамки безпосередньо її навколишнього світу, змусити відчутти себе учасником складних і широких соціальних відносин, необхідно допомогти їй розібратися у структурі і функціях державних органів, засвоїти адресовані їй правові вимоги, а також права і законні способи їх забезпечення, прищепити навички усвідомленої акослухняної поведінки, навчити правильно визначати завдання, напрями і форми соціальної активності. Все це вимагає копіткої роботи з формування правосвідомості і правової культури молодого покоління. Від цього залежить не тільки сьогоднішня поведінка неповнолітніх, але й значною мірою і загальний стан законності в державі.

Основна частина. До питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх зверталась значна кількість учених, отже, варто згадати праці Г.А. Аванесова, О.М. Бандурки, О.М. Джузи, В.В. Голіни, А.Е. Жалінського, Е.С. Жигарева, А.П. Закалюка, О.Г. Колба, В.А. Комарова, В.Н. Кудрявцева, Н.В. Лесько, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, В.М. Оржиховської, О.І. Остапенка та інших науковців.

Метою статті є дослідження питання профілактики правопорушень, які вчиняються неповнолітніми особами, та форм профілактичної діяльності.

Правопорушення неповнолітніх – це небезпечне соціальне явище, оскільки такі правопорушення створюють перешкоди, по-перше, формуванню соціально цінної особистості неповнолітнього; по-друге, змушують суспільство витратити значні трудові ресурси (лише третина неповнолітніх повертається до повноцінного суспільного життя); по-третє, правопорушення неповнолітніх відіграють не останню роль у формуванні рецидиву злочинів (дві третини рецидивістів розпочали свій злочинний шлях ще до досягнення повноліття).

Щодо класифікації суб'єктів профілактики правопорушень серед дітей, то І.А. Кобзарь усю систему органів, діяльність яких спрямована на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, поділяє на три основні групи: 1. Спеціалізовані органи державної влади, діяльність яких охоплює всі сфери життя дітей, а також спрямована на профілактику правопорушень неповнолітніх, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, здійснення реабілітаційного впливу. 2. Суб'єкти системи правоохоронних органів, діяльність яких спрямована на попередження і розкриття правопорушень, вчинених неповнолітніми, правопорушень, вчинених проти неповнолітніх, застосування до винних осіб передбачених законом заходів, а також відновлення порушених прав і законних інтересів різних осіб (органи внутрішніх справ, прокуратура, суд, а також установи кримінально-виконавчої системи). 3. Суб'єкти, діяльність яких заснована на ініціативі громадських, суспільних, комерційних організацій і носить благодійний характер (Кобзарь, 2001: 132–134).

На думку Я.М. Квітки, суб'єктів профілактики можна класифікувати в такий спосіб:

1. Суб'єкти, що безпосередньо здійснюють індивідуальну профілактику. До них належать: родина, трудові і навчальні колективи, громадські об'єднання населення, а також організаційні структури раннього і безпосереднього попередження правопорушень правоохоронних органів.

2. Суб'єкти, які здійснюють профілактику поряд з виконанням контрольно-наглядових і правоохоронних функцій (суди, прокуратура, органи внутрішніх справ).

3. Суб'єкти, що здійснюють координацію і управління діяльністю щодо попередження правопорушень (Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, міністерства та інші центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування) (Квітка, 2002: 80–84).

У міжнародно-правових актах наголошується на бажаності або необхідності створення державами спеціальної системи органів, установ, які б займалися справами неповнолітніх, розробки спеціального законодавства, що стосується неповнолітніх. Зокрема, у п. 40.3 Конвенції про права дитини вказано: «Держави-учасниці прагнуть сприяти встановленню законів, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, обвинувачуються чи визнаються винними

в його порушенні» (Конвенція про права дитини, 1989). У п. 2.3 Мінімальних стандартних правил здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29 листопада 1985 р. зазначено про те, що в рамках кожної національної юрисдикції слід вжити заходів для прийняття комплексу законів, правил і положень, які стосуються безпосередньо неповнолітніх і установ та органів, у функції яких входить здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, і які покликані задовольняти різні потреби неповнолітніх правопорушників, захищаючи при цьому їхні основні права (Мінімальні стандартні правила ООН, 1985).

Правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається завдання здійснювати соціальний захист і профілактику правопорушень, визначаються Законом України від 24 січня 1995 р. «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (Про органи і служби у справах дітей, 1995). Передбачена цим Законом система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей є окремим елементом ювенальної юстиції, на базі якої можливе створення сучасної європейського зразка системи ювенальної юстиції відповідно до рекомендацій щодо впровадження ювенального (дитячого) судочинства, передбачених парламентськими слуханнями з проблем бездомних громадян та безпритульних дітей (лютий 2004 р.) (Про Рекомендації парламентських слухань, 2004) та міжнародними зобов'язаннями України.

Як зауважує Н.В. Лесько, профілактика правопорушень серед дітей – це глобальна, комплексна, масштабна проблема, у вирішенні якої повинні брати участь усі органи і служби у справах дітей. Ця проблема неодноразово вивчалась різними фахівцями, однак до цього часу вирішити її остаточно не вдалося (Лесько, 2011: 4).

Натомість зазначимо, що і у зарубіжній, і у вітчизняній законодавчій практиці одночасно використовуються такі терміни, як «профілактика», «запобігання», «припинення» та «попередження». Отже, недоліком і зарубіжних, і вітчизняних нормативних актів є: по-перше, використання різних термінів для характеристики однакових видів діяльності; по-друге, невизначення цих понять, що, своєю чергою, викликає наукові суперечки та є наслідком відсутності їх єдиного концептуального розуміння та співвідношення. Як наслідок, тривалі дискусії породжували і далі породжуватимуть плутанину у розумінні сутності цих термінів, а в низці випадків – істотні суперечності щодо розв'язання проблем боротьби із правопорушеннями загалом та тими, які вчинюються неповнолітніми, зокрема. І тут варто погодитись з думками науковців, які вважають, що «множинність термінів сама собою говорить про нечіткі, а то і суперечливі уявлення стосовно понять, що, очевидно, є наслідком недостатньої розробки самої проблеми» (Саркісов, 1975: 40).

Необхідно зазначити і те, що найбільш дискусійним серед учених є розмежування таких категорій, як «попередження» та «профілактика». Не вдаючись до аналізу думок науковців із зазначених питань, на нашу думку, найбільш широким за змістом є термін «попередження», який охоплює собою всі інші категорії, зокрема такі як: «профілактика», «запобігання» та «припинення». Крім того, на наше переконання, сам термін «попередження» є складником такого поняття, як «боротьба з правопорушеннями».

Законодавче визначення терміна «профілактика правопорушень серед дітей» уперше було подано в Законі України від 24 січня 1995 року «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», у ст. 3 якого було зазначено: «Під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежної від форм власності, за місцем проживання» (Про органи і служби у справах дітей, 1995). Таким чином, під профілактикою правопорушень серед неповнолітніх слід розуміти сукупність запобіжних заходів. Водночас, розкриваючи поняття профілактики, законодавець разом із тим не дає переліку таких заходів. В усю сукупність заходів профілактики правопорушень неповнолітніх входять кілька складників:

- 1) аналітична діяльність органів і служб у справах дітей і спеціальних установ для дітей;
- 2) організаторська діяльність, яка спрямована на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень неповнолітніми;
- 3) діяльність щодо планування профілактичних заходів. Плани повинні розроблятися з урахуванням особливостей кожного регіону, області, міста, району;
- 4) координаційна діяльність з профілактики правопорушень серед неповнолітніх усіх зацікавлених державних і громадських організацій. Ця роль Законом надана спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноваженому органу влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, службам у справах дітей (Шость, Козырь, 1995: 16–17).

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що суспільство завжди більше зацікавлене в недопущенні правопорушень, аніж у подальшому покаранні винних, особливо коли це стосується особи неповнолітнього. З огляду на це, профілактика правопорушень повністю відповідає поняттям соціальної справедливості, тому що рівень розвитку системи її соціальних заходів визначає рівень гуманізації права, межі насичення його виховними елементами і межі застосування карних елементів. Світовий і вітчизняний досвід свідчить про те, що найперспективнішим заходом запобігання правопорушенням є профілактика, що передбачає не покарання, а насамперед удосконалення умов життєдіяльності людей та їх виховання. Більше того, профілактику правопорушень визнано одним з пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України, зокрема й усіх структурних підрозділів Національної поліції.

Список використаних джерел:

1. Кобзарь И.А. Противодействие преступности несовершеннолетних в переходный период (криминологический, уголовно-правовой и организационный аспекты). Москва : ВНИИ МВД России, 2001. 179 с., с. 132–134.
2. Квітка Я.М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 226 с., С. 80–84.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.
6. Про Рекомендації парламентських слухань «Про проблему бездомних громадян та безпритульних дітей і шляхи її подолання» : Постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 16. Ст. 246.
7. Лесько Н.В. Адміністративно-правова діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень : дис. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.07. Львів, 2011, 190 с., С. 4.
8. Саркисов Г.С. Социальная система предупреждения преступности. Ереван : Айастан, 1975. 158 с., С. 40.
9. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.
10. Шость Н.В., Козырь М.К. Научно-практический комментарий Закона Украины «Об органах и службах по делам несовершеннолетних и специальных учреждениях для несовершеннолетних». Харьков, 1995. 87 с., С. 16–17.

References

1. Kobzar, I.A. (2001). Protivodeistvie prestupnosti nesovershennoletnikh v perekhodnyi period (kriminologicheskii, ugovolno-pravovoi i organizatsionnyi aspekty) [Counteraction to juvenile delinquency in the transition period (criminological, criminal-legal and organizational aspects)]. Moskva: VNIi MVD Rossii. 179 s., S. 132–134 [in Russian].
2. Kvitka, Ya.M. (2002). Poperedzhennia administratyvnykh pravoporushen sered nepovnolitnikh [Prevention of administrative offenses among minors]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv. 226 s., S. 80–84 [in Ukrainian].
3. Konventsiia pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child] vid 20.11.1989 roku. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Minimalni standartni pravyla OON, yaki stosuiusia vidpravlennia pravosuddia shchodo nepovnolitnikh (“Pekinski pravyla”) [UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (“Beijing Rules”)] vid 29.11.1985 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei [On the bodies and services for children and special institutions for children]: Zakon Ukrainy vid 24.01. 1995 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1995. No. 6. St. 35 [in Ukrainian].
6. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan “Pro problemu bezdomnykh hromadian ta bezprytulnykh ditei i shliakhy yii podolannia” [On the Recommendations of the Parliamentary Hearings “On the Problem of Homeless Citizens and Homeless Children and Ways to Overcome It”]: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2004. No. 16. St. 246 [in Ukrainian].
7. Lesko, N.V. (2011). Administratyvno-pravova diialnist orhaniv i sluzhb u spravakh ditei shchodo profilaktyky pravoporushen [Administrative law activities of bodies and services for children in relation to crime prevention]. Dys. kand. yuryd. nauk. spets.: 12.00.07. Lviv. 190 s., S. 4 [in Ukrainian].
8. Sarkisov, G.S. (1975). Sotcialnaia sistema preduprezhdenia prestupnosti [Social system of crime prevention]. Erevan: Aiastan. 158 s., S. 40 [in Russian].
9. Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei [On bodies and services for children and special institutions for children]: Zakon Ukrainy vid 24.01. 1995 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1995. No. 6. St. 35 [in Ukrainian].
10. Shost, N.V., Kozyr, M.K. (1995). Nauchno-prakticheskii kommentarii Zakona Ukrainy “Ob organakh i sluzhbakh po delam nesovershennoletnikh i spetsialnykh uchrezhdeniiah dlia nesovershennoletnikh” [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine “On bodies and services for minors and special institutions for minors”]. Kharkov. 87 s., s. 16–17 [in Russian].